

A spanyol baloldali pártok programjai az 1936. februári választás előtt

Harsányi Iván^{1*}

Abstract **Programs of the Spanish Left Wing Parties on the eve of the 1936 parliamentary elections.** In the months before the elections this parties prepared programs presenting their immediate, and some of their long-term goals, reacting to one another in the process. The worker and the bourgeois-democratic republican parties tried to overcome their disagreements in order to form a wide common block facing the similarly fragmented right parties. While the programs of the worker parties featured more radical ideas, the bourgeois-democratic document focused primarily on the reconstruction of the constitutional achievements of the 1931-1933 socialist-republican government. In the end, the common program backed by numerous organizations contained overwhelming the goals of the bourgeois democratic parties, referring to the differences between the parties. This proved to be sufficient for winning by a wide margin.

Key words left-wing parties, parliamentary elections, common program, worker parties, bourgeois-democratic parties

A spanyol választások témája az ibériai historiográfia sokat vitatott rébuszai közé tartozik.² Az 1936-os eset csak azért különösen szembeötlő, mert röviddel utána az ország véres polgárháborúba sodródott, amelynek mindmáig ható következményei a politika és a történešzviták mindennapjaiban most is visszaköszönnek. A szemben álló szociális-politikai táborok kiélezett pillanatokban korábban sem törődtek a szavazattöbbséget nyert kormányok legitimitásával. 1923 őszén a királyság habozás nélkül áldását adta Miguel Primo de Rivera tábornok puccsára, amely félreállította az 1922-es választásokon szabályos győzelmet aratott koalíció kormányát, katonai kabinetet téve a helyére. Majd 1930 januárja, a diktatúra bukása után XIII. Alfonz király a végsőkig halogatta a

1 Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Modernkori Történeti Tanszék
Email: haivan@freemail.hu

2 Magam két ízben is kísérletet tettem a spanyol „választástörténet” különböző időszakainak áttekintésére. A 19. századi anomáliákra ld. Harsányi Iván: *Modernizáció és modernitás. Az 1875 utáni spanyol Restauráció és a korszerűsítés.* In: Harsányi Iván (2006): *Spanyol dilemmák – spanyol megoldások a 19–20. század útvesztőjében.* Pécs, Pannonia Könyvek, 15–17. o., ill. Uő.: *Választások a 20. századi Spanyolországban.* In: Anderle Ádám (szerk.): (1999). *Stációk. Erdély–Európa–Latin-Amerika. Tanulmányok Wittman Tibor emlékére.* Szeged, Hispánia, 107–126. o. – Az 1930-as évek első felére vonatkozólag a témában megkerülhetetlen Zalai Anita monográfiája (2011): *Politikai pártok Spanyolországban 1931–1936.* Szeged, Belvedere.

parlamenti választás kiírását. Végül úgy döntött, hogy előbb községtanácsi választást rendezzenek, még az általa kinevezett, szavazók által nem legitimált kormány irányításával. Ám az ellenzék sem zavartatta magát abban, hogy az ilyen körülmények között aratott 1931. áprilisi győzelem birtokában egyetlen nap alatt ne csak a bukott rendszer kinevezett helyi végrehajtó-testületeit cserélje le, hanem 48 óra alatt (nem egészen szabályosan) a Borbón-ház 210 éves monarchiáját is eltakarítsa, és a helyére demokratikus köztársaságot állítson. Igaz, ehhez néhány hónap múlva elsöprő szabályos parlamenti többséget is szerzett. Így helyreállt a parlamenti váltógazdaság. Ennek nyomán előbb nagyívű demokratikus és szociális, valamint alkotmányozó reformfolyamat bontakozott ki, majd 1933–1934-ben, jobboldali fordulat révén nyílt és rejtett ellenreform-folyamat indult. Az ebből eredő összeütközések nyomán többször átalakult jobbközép kormányok vezetői arra kényszerültek, hogy 1934. október elején fontos pozíciókban (hadügy) bevonják a kormányba a Spanyol Autonóm Jobboldal Szövetsége (CEDA) erős és aktív katolikus-monarchista pártját, José Gil Robles vezetésével. Ez nem volt teljesen váratlan; emiatt az 1934 elején a szocialista pártban megerősödött baloldal és centrum erre az esetre országos általános sztrájkot helyezett kilátásba. Erre kísérlet is történt, de a sztrájk földrajzilag korlátozott maradt. Az asztúriai tartományban viszont fegyveres munkásfelkelés, Katalóniában pedig nemzeti-autonomista palotaforradalom bontakozott ki. Ezekre az uralmon lévő blokk a hadsereg bevetésével, majd a mozgalmak elfojtása után terrorintézkedéseket is magában foglaló rendőri-politikai hajszával, mintegy 30 000 fő, köztük vezető baloldali, katalanista és republikánus személyiségek bebörtönzésével és vád alá helyezésével, a baloldali sajtó elnémításával, a tiltakozó megmozdulások tilalmával felelt. Több ismert politikust, köztük a szocialista Francisco Largo Caballerót halálos ítélet fenyegette. Ám hamarosan kiderült, hogy a kormány nem tudja kiaknázni a győzelem kínálta lehetőségeket. A társadalom emlékezetében még erősen élt a hatéves diktatúra tapasztalata. A polgári sajtót is megdöbbenetete a kormány vehemenciája, leleplezései eljutottak a tömegekhez. A gyülekezési szabadság korlátozásait néhány hónap után föl kellett oldani. 1935 derekán a baloldali és a polgári republikánus pártok között megbeszélések kezdődtek arról, hogy új választást kellene kikényszeríteni, amelyen közös blokkban, közös programmal indulnának. Ennek a jegyében készültek el azok a programok, amelyek a baloldal különböző irányzatainak a céljait fogalmazták meg arra az esetre, ha választási szövetségük győz. A polgári baloldal vezéralakja, Manuel Azaña volt kormányfő háromszázezres madridi tömeggyűlésen jelentette be: olyan intézkedéseket kell bevezetni, amelyek a jövőben lehetetlenné teszik a törvényekben rögzített reformok rendeletekkel való eltörlését.

A baloldali pártok társadalmi-politikai jövő-elképzelései bizonyos pontokon jelentősen eltértek egymásétól, hiszen alakulóban lévő szövetségük társadalmi bázisa átfélt az osztályhatárokon, politikai felfogásuk is különbözött. Néhány tényező viszont növelte egymás céljai iránti kompromisszumkészségüket. Az első az 1934–35-ös politikai foglyok nagy tömegének a kiszabadítása volt. A polgári republikánusok ezt minden eset bírósági vizsgálatához kívánták kötni, míg a leginkább érdekelt munkáspártok gyorsabb megoldást szorgalmaztak. Ebben számíthattak a választási politikai blokkban elvi okokból részt venni nem kívánó, de sok tagjuk révén személyileg érintett anarcho-szindikalista szervezetek támogatására is. Ez valóban fontos összetartóerőnek bizonyult. Általánosan elfogadott cél volt az 1931 és 1933 között parlamenti többséggel hozott, de az 1933 novembere utáni kormányok által alkotmányellenesen eltörölt törvények és rendeletek azonnali újbóli életbe léptetése. A kortársak s később a történészek által

is használt kifejezés szerint a célba vett tennivalók legnagyobb csomagja éppen ez, „a derogációk derogációja” volt. Ezek közt egyaránt szerepeltek szociális, családjogi, igazságszolgáltatási, közigazgatási, katonai és gazdasági intézkedések, az autonóm Katalónia 1934 októbere után fölfüggesztett jogainak helyreállítása, falusi telepítési intézkedések, az 1934–35-ben lelassult, bizonyos elemeiben kikezdett földreform dinamizálása. Ezeket egyes programok megfejelték néhány új követeléssel, például választójogi reformmal és a Cortes (parlament) Működési Szabályzatának átalakításával. Mások (elsősorban a munkásszervezetek) az 1931 és 1933 között hozott reformtörvényeken messze túlmenő társadalmi változások (a bankok államosítása, a nagy földbirtokok kisajátítása/nacionalizálása) tervével álltak elő.

A formálódó, egyre többször „népfrontként” aposztrofált tömörülés pártjai és szervezetei közötti nézeteltéréseket jócskán átszöttek a szinte mindegyikük soraiban tapasztalható, történelmi eredetű vagy újonnan keletkezett belső ellentétek.³ A történetírás e tekintetben főleg a Spanyol Szocialista Munkáspárt (PSOE) belső megosztottságát emeli ki. Ennek a csoportosulásait nagy tekintélyű vezetők, Indalecio Prieto újságíró, a szocialista irányzatú nagy szakszervezeti központ, az Általános Munkásszövetség (UGT) élén álló Largo Caballero, illetve az 1934 eleji vezetőváltáskor némileg háttérbe szorult Julián Besteiro jelképezte. A szocialista párt belviszályait a történetírók és az emlékiratok szerzői különbözőképpen magyarázzák. Az erős személyiségek közötti súrlódásokon kívül arra is utalnak, hogy a polgári köztársasági pártok egyes jelöltjei az 1933. őszi választásokon sok esetben a jobbközép vagy a centrum képviselőivel indultak közös helyi listákon, ami szerepet játszott a szocialista–republikánus kormány vereségében. Emiatt a szocialista balszárny élesen bírálta a továbbra is elsősorban a velük való együttműködést szorgalmazók, mindenekelőtt Prieto álláspontját. Ennek a küzdelemnek a színtere volt a PSOE sajtója is: a központi lap, az *El Socialista* zömmel Prieto álláspontját képviselte, míg a Luis Araquistáin szerkesztette Claridad Largo Caballero mind radikálisabb politikai eszméit támogatta.⁴

Erősen motiválta a választási fölkészülést a Kommunista Internacionálé 1935. júliusában lezajlott VII. kongresszusán megfogalmazott új, a faszizmus elleni széles társadalmi és politikai összefogást hirdető irányvonal. Ez egyrészt gyorsan növelte az Internacionálé spanyol tagpártjának politikai és szervezeti befolyását is, másrészt elkerülhetetlenné tette a Spanyol Kommunista Párt bevonását az alakuló választási blokkba. Ugyancsak jelentős tényező volt az anarcho-szindikalista mozgalom legnagyobb szervezetének, az Országos Munkakonföderációnak (CNT) a belső állásfoglalása, amely, ezúttal első ízben, nem tiltotta meg tagjainak, hogy az urnákhoz járuljanak a készülő parlamenti választáson.

Amikor a regnáló kormány 1935. szeptember 19-én kénytelen volt sokadik átalakítási kísérlettel megtámasztani olvadó többségét, ezt a próbálkozást derékba kapta egy súlyos korrupciós botrány. Ebben érintett volt a jobbcentrum legerősebb pártját,

3 Hasonló viszályok nehezítették a jobboldal és a konzervatív jobbközép pártjainak és szervezeteinek szoros összefogását. Ezek szerepe a jobboldal választási vereségében igen jelentősnek bizonyult, de bővebb tárgyalásuk – néhány elengedhetetlen utalástól eltekintve – ennek az írásnak a keretében nem oldható meg.

4 A szocialisták akkori belviszályait már a 60-as években, a korabeli pártssajtó aprólékos feldolgozásával alaposan elemezte Pozsarszkaja, Svetlana Petrovna: *Szocialisztijcseszkaja rabocsaja partyija Iszpanyii 1931–1939*. (1966). Moszkva, Izdatyelsztvo Nauka, 88–121. o. Legmélyebb elemzését – immár évtizedek bőven áradó dokumentumbázisán – lásd Arósteguí, Julio: *Largo Caballero. El tesón y la quimera*. (2013). Barcelona, Random House Mondadori S. A., 301–470. o. A közel ezeroldalas életrajz pontos forráskezelésével tűnik ki.

a Radikális Pártot vezető Alejandro Lerrouxnak egyik közeli családtagja is. Niceto Alcalá-Zamora köztársasági elnök, a Konzervatív Köztársasági Párt nagy tekintélyű politikusa a hosszú kormányválság végére december 12-én egy, az éles politikai harcokban részt nem vevő centripolitikusnak, Manuel Portela Valladaresnek a miniszterelnöki kinevezésével tett pontot. Az új kormányfő javaslatára az elnök 1936. január 7-én fölslzatta a Cortest, és február 16-ára idő előtti parlamenti választást írt ki.

A rövid határidő fölgyorsította a baloldal közös programjának a megfogalmazását. A három legfontosabb tervezet a polgári köztársasági baloldalé, a szocialistáké és a kommunistáké volt. Kikérték más baloldali szervezetek véleményét is. Közülük Ángel Pestaña „politikus anarchista” Szindikalista Pártja és a két baloldali-kommunista szervezet egyesüléséből nemrégiben létrejött, a száműzött Trockij irányába tájékozódó Marxista Egyesítés Munkáspártja (POUM) mutatkozott késznek a csatlakozásra. Ezt ez a Katalóniában elég erős párt a rövid távú célok fontosságát szem előtt tartva tette; ez azonban hamarosan összeütközésbe keverte a demokratikus polgári erőket is bevonó antifasiszta népfront gondolatával szemben álló tekintélyes emigráns vezetővel. Bevonása ellen akkor nem emelt kifogást a José Díaz vezette Spanyol Kommunista Párt sem. Az aláírók között szerepelt az UGT, a szocialista ifjúsági szövetség, és Azaña Baloldali Köztársasági Pártja mellett a mérsékeltebb polgári Köztársasági Szövetség egy-egy megbízottja. Január 15-én jóváhagyásra került, és másnap a szocialista párt központi lapjában (*El Socialista*) napvilágot látott a közös program.⁵

Az egyetértés és a különbözőség zónái

A közös dokumentum végleges szövegének ismeretében megállapítható, hogy az Azaña környezetében található szerző (alighanem az aláíró Amos Salvador de Carreras) eredeti dolgozatán a munkáspárti partnerek csak szerény módosításokat eszközölhettek. A baloldaliak számára mégis nagy jelentőségűek voltak a benne található passzusok az 1934 októbere utáni megtorlás áldozatainak rehabilitálásáról, állásaikba való visszahelyezéséről, az elbocsátottaknak járó kárpótlásról, a „törvényes úton” kihirdetendő amnesztiáról. Különösen kemény volt a programnak az a javaslata, hogy „a rendfenntartó erők tagjainak a reakciós kormányok uralma idején végrehajtott erőszak-cselekményei esetében vizsgálják meg a konkrét felelősséget egészen az egyéni bűncselekmény tisztázásáig és megtorlásáig.” Azt is kimondják, hogy „szelektálni kell parancsnoki állományukat, és elbocsátani kötelékükből mindenkit, aki bántalmazásban vagy politikai részrehajlásban marasztalható el.”, illetve, hogy „humanizálni kell a börtönrendet.” Feltehetően mind ebben Azaña személyes tapasztalata is tükröződött. Ő az 1934. októberi katalóniai autonómista megmozdulás idején merő véletlenségből Barcelonában tartózkodott. Anélkül, hogy bármi köze lett volna a (két napig élő) „katalán köztársaság” kikiáltásáig jutott mozgalomhoz, lefogták, és egy hadihajóra hurcolták, ahol hosszabb ideig fogva tartották, melleleg szocialista és katalanista politikusokkal együtt. Nem téved nagyot az, aki ezt a kalandot az 1936. januári közös program egyik fontos lélektani előzményének véli. Abban a programponban is visszaköszönhet ez az emlék, amely szerint a katonai bíraskodás „kizárólag tisztán katonai bűncselekményekre alkalmazható”.

⁵ García-Nieto, María Carmen–Donézar, Javier M.(szerk.) (1974): *Bases documentales de la España contemporánea. 9. köt.* Madrid, Guadiana, 359–367. o.; magyarul: Harsányi, Iván–Tihanyi József (szerk.): *A Kommunista Internacionálé és a népfrontmozgalmak dokumentumaiból (1932–1937)*. (1985). Budapest, MSZMP Politikai Főiskola, Nemzetközi Munkásmozgalom Története Tanszék, 228–239. o.

A preambulumból az érzékelhető, hogy a polgári baloldali pártjai maguknak vindikálnák a kormányalakítás jogát, és – „a munkásérők támogatásával” – az általuk követendő célok meghatározását. A munkáspártok ezzel kapcsolatban (legalábbis nyilvánosan) nem protestáltak. A szocialisták soraiban éles ellentét volt abban a tekintetben, hogy győzelem esetén célszerű-e részt venniük a kormányban. Indalecio Prieto és hívei hajlottak erre. Azaña részéről – aki a szocialisták kormányba lépésétől a caballerista szárny radikalizmusának enyhülését remélte – kaptak is ilyen ösztönzést, de Largo Caballero és közeli munkatársai ezt élesen ellenezték, ami Prietót meghátrálásra készítette. A baloldali vezetők úgy gondolták, hogy a polgári köztársasági kormány hamarosan megbukik, és akkor a szocialisták léphetnek előtérbe, vehetik kezükbe a kormányzást.

A kommunista párt ez ügyben tartózkodó magatartást tanúsított. Bár szervezeti erősödése kétségtelen volt, taglétszámának nagyarányú gyarapodása csak valamivel később, a választási győzelem utáni hetekben-hónapokban következett be. Ennél is fontosabb, hogy a Komintern maga is óvatosan kezelte a kérdést (hónapokkal később, a francia Népfront májusi választási győzelme után a Francia Kommunista Pártot is óvta attól, hogy kormány szerepet vállaljon). Végül a kommunista vezetők előnytelennek tartották volna a kormányba lépést, ha a szocialisták erre nem vállalkoznak, feltéve, hogy egyáltalán kapnának ilyen fölkérést.

A baloldali szövetség belső elválasztó vonalainál is aggasztóbb volt, hogy a győzelem nagyban függött az anarcho-szindikalisták választási magatartásától, különösen attól, hogy utóbb hogyan viszonyulnak a győztesnek remélt koalíció kormányprogramjához, tevékenységéhez.

Mivel a szocialista párt és a kommunisták programjait az utókor csak a korabeli sajtó néha szelektív közléseiből és egy-két ritka idegen nyelvű dokumentumból ismerheti, érdemes ezeket is közelebbről megvizsgálni. A szocialisták programjukat⁶ két részre osztották. Az első arról szólt, milyen feltételekkel hajlandók részt venni a választáson. Ilyen volt az alkotmányosság teljes és azonnali helyreállítása; amnesztia az 1934. „októberi események” nyomán főlöszlatott munkásszervezeteknek; az ítélet nélkül fogvatartott foglyok előzetes szabadon bocsátása, a többiek pereinek sürgős lezárása. A szavazás technikai lebonyolításában előfordulható visszasságok elhárítását célozta „az 1931. április 12-i szavazáson megválasztott önkormányzati testületek haladéktalan visszaállítását”. Nagy hangsúlyt kapott a követelés, hogy „se a kormányzók, se végrehajtó szerveik, se a közrendvédelmi szervek, se bármely más, a kormánytól függő hatóság ne avatkozhasson bele a választási küzdelembe.” A megszámlált szavazatokról készült jegyzőkönyveket azonnal át kell adni az illetékes választási bizottságoknak. Ha a jogosultak listájának összeállítása hosszabb időt igényel, akkor a választást el kell halasztani addig, míg minden jogosult fölkerül a névsorokra.

A PSOE programjában a polgári köztársaságiak által készített tervezethez képest érthetően sokkal nagyobb súlya volt a második részben foglalt szociális kérdéseknek. Elsősorban az 1931 és 1933 között, a köztársasági-szocialista kormányok által kibocsátott, de a későbbi kormányok által hatályon kívül helyezett szociális és munkaügyi törvények azonnali visszaállítását követelték, az utóbb hozott ellentétes rendelkezések eltörlésével. Hangsúlyozták annak a szükségességét, hogy a parlament ratifikálja és honosítsa a

6 *Texto íntegro del proyecto del programa del P. S. O. E.* In: *Guerra y revolución en España 1936–1939.* (1967). Moszkva, Editorial Progreso, I. köt. 70–73. o.

Nemzetek Szövetsége genfi székhelyű munkaügyi szervezetének, az ILO-nak valamennyi határozatát.⁷ Ám ennek a második résznek a legkényesebb része az volt, hogy hagyja jóvá az új Cortes a korábbi republikánus–szocialista kormány által már benyújtott, de az 1933 őszi új többség által tárgyalásra ki nem tűzött törvényt az üzemek irányításának munkás ellenőrzéséről. Ennél is keményebb célt tűzött ki a program a bankrendszerrel kapcsolatban: a bankok állami tulajdonba vételét követelte, a tőkemenekítés megakadályozásával. Hasonlóan radikális volt a földbirtokok nemzeti tulajdonba vételének követelése, kivéve ez alól „az olyan kis tulajdonokat, amelyeket gazdáik maguk művelnek”. Külön hangsúlyozzák, hogy a nacionalizálás a nagybirtok teljes fölszerelését is érinti. Ezeket „a Dolgozói Társulások kezelésébe kell adni, közös művelésre”. A Társulásoknak az általuk használt föld után, termőképességének megfelelően bizonyos összeget be kell fizetniük az állami költségvetésbe, viszont minden más adó alól fölmentést kapnak.

Kötelező és laikus oktatást kell bevezetni, minden iskolában étkeztést és szükség esetén ruhaellátást biztosítani.

A „két fekete év” (bienio negro – 1933–35, a periódusnak a köztársaságiak által használt pejoratív jelzője) tapasztalatai diktálták a célt, hogy menjen végbe „valamennyi fegyveres testület mély és gyökeres átalakítása, amely módosítja összetételüket, működésüket és jogosítványaikat”. Ez a program is fontosnak tartja, hogy a katonai bíraskodást korlátozzák a kifejezetten katonai cselekményekre”, és előírja „a halálbüntetés azonnali eltörlését.” Külpolitikailag követelte a Szovjetunióhoz fűződő diplomáciai kapcsolatfölvétel 1933 ősze előtt már a nagykövetek kinevezéséig jutott folyamatának befejezését. Nagy súllyal szerepelt a programban nemcsak az 1932-ben létrehozott, de az 1934 őszi események után fölfüggesztett katalán autonómia-státútum teljes visszaállítása, hanem más, erre igényt tartó tartományok autonómiájának alkotmányos elismerése, „a nemzeti egység keretein belül”⁸.

A szocialista pártban belüli elvi és politikai nézeteltérésekhez hozzájárult, hogy a két legfőbb csoport vezető személyiségei 1935 legnagyobb részében közvetlenül nem tudtak beavatkozni az eseményekbe. Az 1934. októberi napok után mind Largo Caballero, mind Prieto az utóbbi lakásán vonult rejtékhelyre. Prieto innen távozott. Később Párizsban tűnt föl, ahonnan igyekezett kapcsolatot tartani otthoni híveivel, főleg az északi tartományok iránta lojális vezetőivel.⁹ Rosszabbul járt Largo Caballero, akire néhány nap múlva rábukkantak, lefogták, és a madridi Mintabörtönbe vitték. Ügét – mint volt miniszterét – a Legfelső Bíróság elé utalták; az ügyész a legsúlyosabb büntetés kiszabását kérte. Az ítélet csak halál vagy a szabadon bocsátás lehetett.¹⁰ Végül a már említett felmentő ítélet 13 hosszú hónap után született meg, immár teljesen más országos légkörben. Az asztúriai felkelés ügyében tartott bírósági tárgyalásokon sorra buktak el az 1935 első felében készült, sebtében összefércelt vádiratok. November 25-én

7 Ennek külön jelentősége volt, mert az ILO döntéseinek előkészítésében az 1933 előtti kormányok és a spanyol szakszervezetek részéről olyan nagy formátumú személyiségek működtek közre, mint Largo Caballero munkaügyi miniszter jobbkeze, Antonio Fabra Ribas, és Isabel de Palencia. (Ld. Eiroa de San Francisco, Matilde: *Isabel de Palencia. Diplomacia, periodismo y militancia al servicio de la República.* (2013). Málaga, Universidad de Málaga.

8 Uo. 73. o.

9 Külföldre jutásának kalandos történetét Hidalgo de Cisnerosnak, a híres pilótának, a köztársasági légiőr későbbi parancsnokának magyarul is olvasható emlékirataiból ismerjük. San Sebastiánig az utat egy általa vezetett nagy Renault kocsis csomagterébe rejtve tette meg, onnan pedig barátai vezették át a határ egy elhagyatott szakaszán. Hidalgo de Cisneros, Ignacio: *Életút.* (1972). Budapest, Európa Könyvkiadó, 311. o.

10 Largo Caballero, Francisco: *Mis recuerdos.* (1976). México D. F., Ediciones Unidas S. A., 127–134. o.

(tizenhárom hónapi börtön letöltése után) felmentő ítélettel zárult Largo Caballero ügye is, amelynek főtárgyalása a vádlott melletti rokonszenvtüntetésbe ment át. De közben a belső csoportosulások politikai birkózása a nagy taglétszámú párt szervezeteiben, nemkülönben a PSOE bebörtönzött végrehajtó bizottsági tagjai körében folytatódott. Prieto már 1935 áprilisában ajánlotta, hogy ha a caballeristák választási győzelem esetén a polgári republikánusoknak akarják átengedni a kormányzást, akkor célszerűbb lenne kivenni a javasolt programpontok közül a számukra nyilvánvalóan elfogadhatatlanokat. Az 1935. őszi-téli általános programkészítés időszakában ez nem történt meg, de korrekt viták folytak, és a sikeres szövetkezés érdekében a végső közös dokumentumokban mindenki hajlandó volt lefaragni céljai közül azokat, amelyek más szervezetek számára nem voltak tolerálhatók. Ami a program aláíróinak körét illeti, a polgári baloldal pusztán pártok közötti együttműködést látott célszerűnek, és csak a republikánusok és a szocialisták között. A szocialisták viszont ragaszkodtak az UGT szakszervezeteinek és a PSOE ifjúsági szövetségének a bevonásához, és egyértelműen kikötötték a kommunista párt részvételét is. A tárgyalások végtermékét láttuk: a közös program arról tanúskodik, hogy a közös érdekek fölülkerekedtek a különbségeken.

Az előbbieket fényében érdemes megvizsgálni a kommunista párt programját¹¹, amely a szocialistákéval sok hasonlóságot mutat, de több vonatkozásban eltér tőle. Legmarkánsabb az eltérés az agrárkérdésben. A PCE tervezete is a „földesúri nagybirtok kártalanítás nélküli kisajátítását”, „a földmunkásoknak és a szegényparasztoknak való ingyenes átadását” tűzi ki célul, de a föld használatára nézve azt javasolja, hogy „azt egyénileg vagy közösen műveljék meg, szervezeteik szabad döntése szerint”. Hasonló eljárást javasol az állami földek esetében. Ennek megfelelően hangsúlyozza, hogy a kisparasztok birtokait „nemcsak tiszteletben kell tartani, hanem minden megművelt birtoknak, akár egyéni, akár kollektív művelésű, széles körű agrárhiteleket kell biztosítani” gépek, berendezések, szerszámok beszerzésére”. Követeli mindazoknak a paraszti adósságoknak a törlését, amelyek a nagybirtokosokkal és a nagybérlelőkkel szemben halmozódtak föl. Mindazonáltal az állam feladataként határozza meg „a mezőgazdasági szövetkezetek kiemelt támogatását”.

A félkatonai monarchista és fasiszta szervezetek lefegyverzését össze kívánták kötni helyiségeik bezárásával.

Fontos konfliktustényező volt a polgári pártokkal szemben, hogy követelték a munkanélküliek összeírását és részükre „napi három pezetánál nem kisebb járadék” fizetését.

Külpolitikai vonatkozásban javasolták, hogy Spanyolország csatlakozzon a kollektív biztonsági egyezményekhez.

A közös programnak volt néhány, a hasonló egyezményekben szokatlan passzusa. A polgári köztársaságiak négy pontban beszuszakolták a szövegbe a munkáspártok javasolataival szemben álló álláspontjukat. Az egyik szerint „a köztársasági pártok nem fogadják el a Szocialista Párt képviselője által javasolt munkásellenőrzést.” Ennek ellensúlyozására hangsúlyozták, hogy vissza kívánják állítani az 1933 előtti szociális törvényhozást; támogatják minimálbér megállapítását, különösen vidéken, és be kívánják vezetni a „bércsonkítás” hivatalból üldözendő bűncselekményi tételét. Ha ez még annak tulajdonítható, hogy nem fogadnak el semmiféle a főnálló társadalmi rend kereteit fészegető intézkedést, ezt nem lehet elmondani arról az állásfoglalásukról, hogy „a republikánusok nem fogadják el a munkásképviseletek által javasolt munkanélküli-segélyt.

11 *Texto integro del programa del P. C. E.* In: *Guerra y revolución en España 1936–1939*. I. köt. (1967). i. m. 77. o.

Úgy vélik, hogy az agrárpolitika, az ipar és a közmunkák terén végrehajtandó intézkedések és a nemzeti újjáépítés tervei egészében véve nemcsak közvetlen céljaikat érik majd el, hanem a munkanélküliség felszívásának lényeges feladatát is megoldják”. Itt nyilvánvalóan megfigyelhető, hogy ez az összefüggés a világon sehol sem mutatható ki.

Az egyik legkomolyabb ütközés érthetően az agrárkérdésben figyelhető meg. „A republikánusok – írják –, nem fogadják el a föld nacionalizálásának és a parasztnak való ingyenes átadásának az elvét, amelyet a Szocialista Párt küldöttei ajánlottak.” Ezzel szemben a földek „igazságos megváltását” javasolták, „nem csupán az igazságosság kedvéért, hanem azért is, mert így a nemzetgazdaság újjáépítése szilárdabb alapokra helyezhető”. Emellett az agrárszektort érintő intézkedések programját ajánlották. Ebben kifejezetten szakjellegű célok mellett, fájdalomcsillapításként, az érvényben lévő bérleti törvény eltörlését és a bérlőknek kedvező új törvény kidolgozását javasolták.

Még élesebb az eltérés a bankrendszer ügyében. „A köztársasági pártok nem fogadják el a bankrendszer köztulajdonba vételének a munkáspártok által javasolt intézkedését, annak célszerű alkalmazási területén túl.” Elismerték viszont a magánbankok állami szabályozásának szükségességét. Ezt megkívánja „a legutóbbi válság tapasztalata, hogy garantálni lehessen a pénzüket letétbe helyezők biztonságát.” Ha úgy tetszik, ez a kilógó „lóláb”, hiszen ki állíthatta, hogy a válságévekben a betéteseknek ez a biztonsága a magánbankok rendszere keretében széles körben biztosítható volt?

A közös program mélyén rejlő ellentétek dacára az összefogás meghozta az eredményt. A baloldali választási szövetség („népfront”) listáira adott szavazatok 269 mandátumot értek, 1933-as eredményükhöz képest 148-cal többet. A centrupártok összesen 48 képviselői helyhez jutottak, ez 91 mandátumos visszaesést jelentett (elsősorban a legnagyobb, a Radikális Párt részére). A jobboldali pártok mandátumainak száma 213 volt, ez 157 mandátumos veszteség. Nem hagyható figyelmen kívül viszont, hogy a CEDA, Gil Robles pártja 94 képviselőt küldhetett a Cortesbe; igaz, 1933-mal összehasonlítva ez is 19-cel kevesebb, mégis a legnagyobb frakciót alkotta. (Szocialisták – 88 fő, 30 főnyi növekedés.)

Spanyolországban jogszokás volt, hogy a választások után a hivatalban volt kormány még egy hónapig ügyvezető kormányként vigye tovább az ügyeket. A vert tábor mögött álló elit tekintélyes jobboldali politikusi azonban megrémültek az eredmény láttán, és arra ösztönözték a köztársaság elnökét, Niceto Alcalá-Zamorát, hogy tekintsen el ettől. Portela Valladares 19-én önként lemondott, és még ugyanazon a napon Azaña megalakította kormányát, kizárólag a polgári republikánus tábor politikusaiból. Ám, mivel a baloldal aktív tömegei nekiláttak a politikai foglyok önkényes kiszabadításának, a leköszönt Cortes jobboldali többségű Állandó Bizottsága ijedtében még megszavazta a mindhárom baloldali programban megfogalmazott amnesztiát, hogy törvényes formát adjon a folyamatnak.

A februári választástól a júliusi lázadásig

A közel nyolcvan évvel ezelőtt történtek olyannyira megrázták a spanyol társadalmat, hogy utóéletük belenyúlik napjainkba. Némi egyszerűsítéssel, arról folyik a vita, hogy milyen tényezők terelték az eseményeket az elvitathatatlanul alkotmányos választási győzelemtől az öt hónap múlva kirobbant polgárháború irányába, másképpen fogalmazva: elkerülhető lett volna vagy sem a véres összecsapás. Az 1936. július 18-i lázadás tervezői és szervezői már röviddel a puccs után megkezdték a tetteiket úgymond indokló

áldokumentumok gyártását. Eszerint a népfront baloldali pártjainak és az anarchistáknak a vezetői titkos összezejövetelükön elhatározták a hatalom fegyveres meghódítását, és ez indokolta, hogy „a nemzet egészséges erői” megelőző lépésként keresztes háborút indítsanak Spanyolország megmentésére. S bár elismert szaktörténészek ezt a legendát már igen korán ízekre szedték¹², nyomai még nemrégiben is fölbukkantak a népszerűsítő, sőt a szaksajtóban, szakmai kiadványokban is. Ezek a két dátum közötti hónapok történetét kizárólag a baloldaliaknak tulajdonított erőszakcselekmények, sztrájkok, merényletek, sorozatának mutatják be, amelyek mintegy kiváltották a júliusi puccsot. A közelgő 80. évforduló vitáinak éppen ezért a legnagyobb hozadéka, hogy tanulmányok és kötetek sokasága keletkezett az időszak egészéről, és történéseinek eddig kevésbé vizsgált vonatkozásairól. Így például elemzés készült az 1933-ban félbeszakadt reformtevékenység felújításáról és energikus folytatásáról. A legjelentősebb mozgás az 1933 előtt lassan haladó, majd félbeszakított agrárreform terén mutatható ki. A programban bejelentett falusi telepítések száma a földesúri földeken az 1932 és 1936 közöttinek ötszöröse (150 000 parasztcsalád) volt. Lényegében helyreállt a munkaidő 1934 előtti hossza, a korábbi bérszint, a dolgozók jogai, városon és falun.¹³ A kötet egy másik tanulmánya a kommunisták szerepét és a partnerek általi akkori megítélését mutatja be, a Komintern vezetői által a lázadás előtti napokban küldött új dokumentumokat is ismertetve. Bár az SKP a szocialista párt szakadását kerülni akarta, rokonszenvét Prieto ellenében Largo Caballero élvezte. Prieto csoportja úgy akarta irányítani a dolgokat, hogy az SKP csak a parlamenti frakció alakításához szükséges számú jelöltet vihessen föl a listára, amellyel adott esetben biztosítja a kormánytöbbséget.¹⁴ A Függelékben szerepelnek a lázadás előkészületeinek félszigeti irányítását végző Emilio Mola tábornok titkos táviratai, amelyekben 1936. május–júniusában pontos utasításokat adott az egyes katonai magasabb egységek feladatairól. Ezekből kiviláglik, hogy a puccs nem valamely felkelés veszélyére reagál, hanem „lázadásra való szervezkedésre” hív föl, a hatalom meghódítása céljából, amelynek birtokában „kikényszeríthető a rend, a béke és az igazság.”¹⁵

2007-ben a spanyol királyság parlamentje nagy többséggel elfogadta a Történelmi Emlékezet Törvényét, amely kemény szavakkal minősítette a lázadás nyomán kialakult Rendet, a diktatúrát, amely közel negyven évig telepedett rá Spanyolországra, és tennivalókat fogalmazott meg utóhatásainak enyhítésére.¹⁶

12 Lásd pl. Watkins, Kenneth William: *Britain divided. The Effect of the Spanish Civil War on British Political Opinion.* (1963). London–Edinburgh, Thomas Nelson and Sons Ltd. 238–254. o. – A legismertebb bírálat szerzője Southworth volt, akinek könyve illegálisan bejutott Franco-Spanyolországba is; ellensúlyozására a cenzori hivatal külön munkacsoportot állított föl. Southworth, Herbert Rutledge: *El mito de la Cruzada de Franco. Crítica bibliográfica* (1963). Párizs, Ruedo ibérico.

13 Sánchez Pérez, Francisco: *Las reformas de la primavera del 36(en la Gaceta y en la calle).* [A Gaceta a kormány hivatalos közlönye volt.] In: Sánchez Pérez, Francisco (coord.): *Los mitos del 18 de julio.* (2013). Barcelona, Editorial Planeta. 299–302. o.

14 Hernández Sánchez, Fernando: *Con el cuchillo entre los dientes: el mito del „peligro comunista” en España en julio de 1936.* In: *Los mitos del 18 de julio* (2013) i. m. 287–290. o

15 *Instrucción reservada número 1.* In: *Los mitos del 18 de julio* (2013) i. m. 343–346. o.

16 *Ley 52/2007 por la que reconocen y amplían derechos y se establecen medidas en favor de quienes padecieron persecución o violencia durante la Guerra Civil y la Dictadura. Aprobada por el Congreso de Diputados, el 31 de octubre de 2007.* Boletín de Estado [a hivatalos közlöny], 2007. december 26. Madrid.